

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Aneta Kalábová

Ekonomická socializace vybrané populace v České republice

Olomouc 2019

vedoucí práce: PhDr. Soňa Lemrová, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o ekonomické socializaci vybrané populace v České republice. Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část pojednává o poznatcích z odborné literatury. V praktické části vysvětlíme pojem socializace a podrobněji tento proces prozkoumáme. Dále se si objasníme ekonomickou socializaci dětí, nápodobu a identifikaci. U kapitoly peníze si vysvětlíme hlavní charakteristiku a navážeme na představy dětí o penězích v průběhu jejich vývoje. Další kapitola se zabývá finanční gramotností. A poslední kapitola v teoretické části je věnovaná uskutečněným výzkumům. V praktické části jsou vyhodnoceny výsledky této práce na základě dotazníků, kterého se zúčastnili rodiče a budoucí rodiče.

Annotation

The bachelor thesis deals with the economic socialization of the selected population in the Czech Republic. The thesis is divided into two parts. The theoretical part deals of knowledges from the professional literature. In the practical part we explain the concept of socialization and examine this process in more details. Furthermore, we will clarify the economic socialization of children, imitation and identification. In the chapter money, we talk about main characteristics and build on the ideas of children concerning money during their development. The next chapter deals with financial literacy. And the last chapter in the theoretical part is devoted to realize research. The practical part evaluates the results of this work on the basis of questionnaires attended by parents and future parents.

Klíčová slova

Socializace, děti, peníze, půjčka, finanční gramotnost, vzdělání, starost

Keywords

Socialization, children, money, loan, financial literacy, education, worry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Ekonomická socializace vybrané populace v České republice vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Soni Lemrové, Ph.D., a použila literární a jiné odborné zdroje, které jsou uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne 23. 4. 2019

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Soni Lemrové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a za cenné rady a připomínky, které mi byly poskytnuty. Také bych ráda poděkovala celé své rodině a přáteli, kteří mi byli oporou při vzniku této práce.

Obsah

ÚVOD.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 SOCIALIZACE	8
11.1 Socializační činitele.....	9
11.2 Vymezení problematiky socializace jedince	10
11.3 Formy socializace	10
2 EKONOMICKÁ SOCIALIZACE DĚTÍ.....	11
12.1 Metoda pohádek	12
3 NÁPODOBA	13
13.1 Identifikace	13
4 PENÍZE.....	15
14.1 Historie peněz.....	15
5 PŘEDSTAVY O PENĚZÍCH U DĚTÍ.....	17
6 FINANČNÍ GRAMOTNOST.....	20
16.1 Rodinný rozpočet.....	20
7 PROVEDENÉ VÝZKUMY	22
II. PRAKTICKÁ ČÁST	27
8 VÝZKUM.....	27
II8.1 Cíle výzkumu	27
II8.2 Realizace výzkumu	27
II8.3 Stanovení výzkumných otázek	27
II8.4 Popis dotazníku.....	27
9 POPIS SOUBORU	28
10 HLAVNÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU	33
11 DISKUZE.....	39
12 ZÁVĚR	42
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
SEZNAM ZKRATEK	46
PŘÍLOHY	47

ÚVOD

Dnešní doba a celý svět se točí především okolo financí, které kladou na člověka velkou psychickou, ale i fyzickou zátěž. Většina lidí přemýšlí nad tím, jak vydělat co největší obnos peněz, aby dostatečně zajistila sebe nebo svoji rodinu. V této práci se zaměřím na rodiny a především na děti, které peníze vnímají, i když ne zcela totožným způsobem, protože neznají jejich pravou hodnotu a účel.

Musím podotknout, že děti zpočátku vnímají peníze jako zajímavé a pro rodiče důležité objekty. Při postupném vývoji dítěte, se jeho názory a postoje k penězům mění a zde se uplatňuje velmi důležitý činitel, který jejich vnímání ovlivňuje. Za tohoto činitele považují zejména rodiče, později blízké okolí a společnost.

Aby dítě umělo správně hospodařit s penězi, je důležitým předpokladem, aby tuto činnost dobře zvládal především rodič, který by měl být pro své dítě vzorem. Měl by své potomky ekonomicky socializovat a předat jim nabyté zkušenosti a rady. Většina rodičů si přeje, aby jejich potomci měli dobrou finanční gramotnost a orientovali se ve finančním světě. Ale problém nastává, nacházejí-li se rodiče v situaci, kdy nejsou sami v tomto ohledu zdatní. Skrze rodiče se mohou jejich potomci v pozdějším věku dostat do finančních problémů, které jsou zapříčiněny nesprávnou výchovou a špatným postojem k penězům. Moderním a největším problémem dnešních domácností je možnost fungovat za určitých podmínek díky různým půjčkám, hypotékám a úvěrům. Tento proces se může předávat z generace na generaci a všechny názory a postoje k tomuto způsobu života mohou být chápány jako rozumné a správné.

Proto bych se chtěla tímto tématem zabývat hlouběji, jelikož jako budoucímu rodiči mi není tato problematika lhostejná. Uvědomuji si důležitost peněz v dnešním světě, ale na druhou stranu vím, že peníze nejsou vše, a současně také fakt, že život v nedostatku je velmi obtížný. Rodiče si musí si uvědomit, že jsou pro své děti prvotním zdrojem informací a hlavně názorným příkladem chování, postojů a názorů.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části vysvětlím základní pojem socializace. V dalších kapitolách teoretické části se budu věnovat přímo ekonomické socializaci dětí, nápodobě, penězům, představám o penězích u dětí a finanční gramotnosti. Poslední kapitolu v teoretické části věnuji již provedeným

výzkumům. Ve výzkumné části představím cíle a realizaci výzkumu, stanovím výzkumné otázky, popíši zkoumaný vzorek a provedu diskuzi a závěr.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIALIZACE

V první kapitole se budu zabývat procesem socializace, jenž má klíčovou roli v utváření lidské bytosti a jejím následném začlenění do společnosti. Zmíním podstatné činitele, které tento proces uskutečňují. Představím dvě různé formy socializace.

Ve chvíli, kdy člověk přichází na svět, se stává biologickým jedincem svého druhu, začíná být společenskou osobou a utváří si vlastní specifickou lidskou psychiku, ačkoliv se tento proces může v rozličných kulturách více či méně lišit, je podstatou socializace (Nakonečný, 2009). Skrze socializaci dojde k přeměně biologického jedince na lidskou bytost (Kohoutek, 2009). Jedná se o velmi ucelený proces přeměn, které spočívají v osvojování základních kulturních návyků, dále v porozumění mluvené řeči a mnohých dalších změnách, až po vcítění se do role svého pohlaví a pochopení hodnot daného kulturního prostředí (Nakonečný, 2009).

Jedná se o proces učení, především učení sociální, které se odehrává již od nejranějšího věku dítěte při jeho kontaktu se sociálním okolím, a to zpravidla při kontaktu mezi dítětem a rodiči, kde dítě nabírá a využívá zkušenosti s nimi nabyté. Socializace je velmi souhrnný proces, jehož počátky se projevují v novorozeneckém věku v rodině a postupují dále ve školním prostředí a v profesním životě (Nakonečný, 2009). Jedná se o proces, který se uskutečňuje aktivně i pasivně (Kohoutek, 2009). Ve zjednodušeném vyjádření pojmu socializace se jedná o začlenění dítěte do společnosti, a jeho následné rozvíjení jako společenské bytosti (Čáp, Mareš, 2001). Téma socializace je klíčovým předmětem sociální psychologie, jelikož objasňuje aktivnost dítěte a jeho postoje a vzorce chování (Nakonečný, 2009).

Psychologický slovník definuje pojem socializace jako: *„Postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, dále v malých společenských skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, až po zapojení se do nejširších celospolečenských vztahů“* (Hartl, 1994, s. 194).

„Socializace je v podstatě sociální učení, to je učení, které je určováno sociálními podněty či vztahy a odehrává se v sociálním prostředí. Platí pro něj obecné zákonitosti učení, formulované obecnou psychologií učení, a má formy klasického podmiňování,

instrumentálního učení a učení se nápodobou (zejména podle modelu a identifikací)“ (Nakonečný, 2009, s. 103).

„Socializace je proces, který společnosti umožňuje předávat její kulturní modely z generace na generaci. Proces tohoto předávání ovšem není mechanický, nesmíme zapomínat, že významnou roli v něm hraje i jedinec samotný“ (Montoussé, Renouard, 2005, s. 109).

Skrze socializaci se utvářejí poznávací procesy, celá osobnost i emoce. Socializace je složitý proces, který neprobíhá snadno. Mohou nastat konflikty, rozpory, s možností pozitivního i negativního vývoje, v těžších případech až patologické. S prvním kontaktem socializace v rodině může nastat závažný problém, kdy matka nedopřává dítěti dostatečnou lásku a péči, a tím negativně ovlivňuje vývoj dítěte. To se může projevit po stránce emoční, verbální a dokonce i v procesu myšlení. V takovém případě se negativní vývoj dítěte označuje termínem psychická deprivace v dětství (Čáp, Mareš, 2001).

11.1 Socializační činitele

Mezi primární činitele v procesu socializace řadíme především rodinu. Rodina utváří vhodné místo, kde daný jedinec může přijímat základní sociální poznatky. Jedinec se naučí rozpoznat různé sociální role a přivlastňuje si hodnoty a normy své rodiny, které si prostřednictvím her lépe objasní. Neméně významným socializačním činitelem dnešní doby je škola, která se díky náročnějšímu a techničtějším charakteru práce stále zvyšuje. Škola významně napomáhá k osvojování znalostí u dětí a podporuje značným vlivem proces zvnitřňování společenských zvyklostí (Montoussé, Renouard, 2005). Ve škole se děti seznamují s praktickými normami skupinového chování, vystupování a návyku poslouchat (Havlík, Kořa, 2011). Rodina a škola společně předávají kulturní kapitál, který představuje soubor symbolických statků, jež smí jedinec využívat ve svůj prospěch. Kulturní kapitál v sobě zahrnuje kulturní znalosti, jazyk, vědomosti a vzdělání (Montoussé, Renouard, 2005).

K sekundárním činitelům patří v období adolescence vliv skupin přátel, které jsou sociology nazývány vrstevnické skupiny, těmi mohou být například skauti nebo delikventi (Montoussé, Renouard, 2005). Okolo desátého roku jedince začíná převažovat vliv vrstevníků nad vlivem dospělých (Havlík, Kořa, 2011). V této době má jedinec možnost přehodnotit modely, které přijal od dospělých. Nově nabyté modely jsou faktorem společenské inovace. S příchodem vrstevnických skupin, často dochází k rozšíření určitých forem chování, hodnot

a norem. Ty představují dříve menšinové či nepřijatelné formy, které byly vnímány společnostmi nelibě. Následným působícím činitelem se stává práce, která provází jedince při nástupu do pracovního prostředí. Úřady a podniky ovlivňují proces socializace, jelikož očekávají určité chování svých členů a nadále je přetvářejí. Na druhou stranu vliv některých činitelů klesá. Můžeme zde zařadit církve, odbory nebo politické strany. Významnou roli v dnešní době zastává televize, která udává a představuje konkrétní modely chování, jež nepřímo nutí diváky k identifikaci tohoto druhu chování (Montoussé, Renouard, 2005). Média jsou podstatným a hojným zdrojem modelového chování, které se uplatňuje v symbolické podobě (Výrost, Slaměník, 2008).

11.2 Vymezení problematiky socializace jedince

Socializační působení společnosti má ve vývoji člověka významné místo. Pouhým vlastním vyžíváním se člověk nestane tím, co psychologie nazývá osobností. Na jedince působí vlivy společnosti, které jsou velmi různorodé. Určité vlivy se vzájemně doplňují a jiné na druhou stranu působí protikladně. Tohle vše utváří celek reprezentující sociální determinaci vývoje člověka. Determinace zahrnuje různé působení rozlišných společností, dále i změny ve vývojových odlišnostech jedince, které vznikají právě působením společnosti. Začleňování jedince do konkrétního společenského prostředí není pouze jediným výsledkem socializačního vlivu společnosti. Tento vysvětlující proces ohraničuje socializaci jen na úsek vývoje jedince, a to na část vývoje od narození do dospělosti. Skutečnost je však taková, že socializace je procesem celoživotním (Šimíčková-Čížková, 2004).

11.3 Formy socializace

Socializace obecná se uskutečňuje prostřednictvím osvojení si kultury dané společnosti, ve které daný jedinec žije. Takový jedinec se skrze danou kulturu učí komunikovat příslušným jazykem, jíst tradiční pokrmy a především se učí chovat specifickým způsobem ke svým rodičům a osobám ve svém blízkém sociálním prostředí. Taková osoba se odlišuje od jiného kulturního prostředí tím, že pociťuje odlišné touhy a nelibosti. Nemalé rozdíly můžeme pozorovat mezi rozličnými kulturami, o něco menší odlišnosti najdeme mezi příbuznými etnickými skupinami (Šimíčková-Čížková, 2004).

Socializace speciální je přizpůsobení jedince prostředí, v rámci mezilidských vztahů a skrze malé sociální skupiny. Jedinec si osvojuje stereotypní chování, které mu je skupinou systematicky všteřováno prostřednictvím kontaktu s osobami, které tvoří skupinu (Šimíčková-Čížková, 2004).

2 EKONOMICKÁ SOCIALIZACE DĚTÍ

V druhé kapitole se budu zabývat ekonomickou socializací dětí. Jedná se o konkrétní druh socializace, jenž dětem umožňuje vysvětlit a pochopit ekonomické chování. Rodiče jsou pro své děti klíčovým vzorem ekonomického chování, skrze své postoje a názory učí děti hospodařit s penězi, a to aktivním i pasivním způsobem. Jako zajímavý a aktivní způsob tohoto učení, představíme metodu pohádek.

Děti a mladiství jsou pro ekonomickou psychologii důležitým prvkem, chápe je nejen jako budoucí ekonomické subjekty, ale především jako reálné aktéry ekonomiky. Pořídít si děti je značně dlouhodobá investice, o které není pochyb. Musíme si uvědomit, že až naše děti dospějí, budou opakovat ekonomické chování rodičů, kterému je naučili. Proto musíme pochopit, že tato investice je mnohem důležitější a dlouhodobější než se na počátku zdálo. Rizikem je, že se současná doba může měnit značným tempem, ale ekonomické myšlení současníků nikoliv. Z toho vyplývá, že ekonomické myšlení dospělých nemusí být adekvátní, protože myšlení může být zaostalé a věk tedy není garancí jistoty. Může se stát, že mladiství budou v ekonomickém myšlení pružnější a lepší než jejich rodiče (Riegel, 2007).

Hlavními a podstatnými aktéry ekonomických rozpočtů dnešních rodin jsou děti, které ovlivňují ekonomiku rodiny jako celku. V některých rodinách nastává situace, kdy je kapesné dětí větší než minimální mzda. Děti jsou zásadními a přímými spotřebiteli, jelikož ovlivňují své rodiče k různým rozhodnutím a především k řadě nákupů. I ve škole jsou děti svědky ekonomického nebo neekonomického chování svých pedagogů. Ve školním prostředí mohou pozorovat, jakým způsobem učitelé zachází s penězi, například s třídním fondem. Pro banky jsou studenti zajímavou a cílenou skupinou, protože jsou slibnou a zároveň budoucí klientelou, která si u nich zakládá studentské účty a úvěry (Riegel, 2007).

Sociální učení je zásadním faktorem, který ovlivňuje postoje k penězům a k celé ekonomice, je závislé na vzdělání, pohlaví, sociální skupině i na chodu ekonomiky dané země. Děti a jejich účast v ekonomice jsou sledovány v mnoha oblastech skrze ekonomickou psychologii. Ta pokládá otázky dětem o tom, co vědí o fungování ekonomiky, jaké mají postoje k penězům, jak k těmto vědomostem dospívají a jak rozumí celému systému ekonomických institucí. Studuje okolnosti s ohledem na věk, národnost, pohlaví, socioekonomické zázemí, podle vzdělání a zkušenosti s penězi. V průběhu prvních let života jsou peníze u dětí vnímány jako jakékoliv jiné objekty světa. Zkoumají a hodnotí jejich váhu, tvar, velikost, vzory a barevnost. V tomto období nemají tušení o ekonomických funkcích

peněz a nechápou princip směnitelnosti, dělitelnosti a mnoho dalšího. Na druhou stranu vnímají nákupy svých rodičů, ekonomické chování starších sourozenců a kamarádů. Nesmíme opomenout ani vliv médií, pohádek a množství dalších podnětů, kterým jsou dále vystaveny (Riegel, 2007).

Některé děti z rozvojových zemí jsou vystaveny svébytné ekonomické socializaci metodou hladovění. Takové podmínky je nutí vydělávat a skrze tuto povinnost, velmi rychle pochopí úlohu peněz. Dřív než si děti uvědomí a pochopí užívání peněz, stávají se součástí ekonomického života. Aktivně se na něm podílí svou přímou spotřebou, a to skrze jídlo, oděvy a hygienu. Toto uspokojování potřeb se děje prostřednictvím rodičů. Snadným terčem reklamy jsou zejména děti, které svým citovým působením na rodiče dosáhnou svého (Riegel, 2007).

Ekonomická socializace je chápána jako specificky zaměřené učení, které dětem pomáhá porozumět a rozvíjet jejich ekonomické dovednosti. Skrze tento druh socializace se mohou účinně orientovat v globálním ekonomickém světě. Klíčovým výsledkem tohoto procesu je, že se děti naučí základní ekonomické koncepty a chování. Toto učení je připraveno na soběstačnost, zajistí jim potřebné znalosti ohledně výdajů, spoření, úvěrů a dluhů. Dále jim umožní plánovat kariéru, podnikat a nakládat s nemovitostmi (Zaeri, 2016).

I2.1 Metoda pohádek

Mají pohádky ekonomický význam při výchově dětí? Ano, již v období, kdy dětem vyprávíme pohádky, jim umožňujeme vytvářet si přibližný obraz a představu o světě. Když se jedná o hrdinu, který je chudý, tak se děj pohádky ubírá cestou ke šťastnému a zajištěnému životu hrdiny (např. vzal si princeznu a dostal půl království k tomu). Naopak pokud je hrdina bohatý, tak ve svém životě řeší jiné nesnáze (zakletí, věštby). Mezi příklady takových pohádek patří (Štogr, 2013):

- **O zlaté rybce**

Chudý rybář si zajišťuje živobytí rybolovem. Prodejem ryb si sotva vystačí k nuznému životu. Při chycení zlaté rybky si může splnit jakékoliv přání. Tím se mu změní celý dosavadní život (Štogr, 2013).

- **Zlatovláska a Jiřík**

Při porušení příkazu je chudý Jiřík poslán do světa pro Zlatovlásku. Na konci pohádky si princezna Zlatovláska vezme Jiříka, který se stane králem (Štogr, 2013).

3 NÁPODOBA

Ve třetí kapitole se zaměřím na nápodobu a identifikaci. Pokračuji v psychologickém mechanismu socializace, který je tvořen sociálním učením, ze kterého budu vycházet. Do sociálního učení spadají formy nápodoba a identifikace. Formou nápodoby děti přejímají chování od svých rodičů, a to vědomě či nevědomě. To souvisí s ekonomickým chováním, které děti napodobují. Identifikace se uplatňuje především v dětství, kdy se děti chtějí identifikovat se svými rodiči a být jako oni.

Jedná se o základní formu sociálního učení. Napodobivost je jedním ze základních mechanismů lidského rozvoje, především u dětské osobnosti, která zahrnuje i charakteristické dětské chování (Šimíčková-Čížková, 2004). Jedná se o hlavní formu předávání společenských zkušeností (Čáp, 2001). Dítě se nedokáže samo orientovat v prostředí a navazovat nové vztahy. Proto kopíruje chování, které pozoruje především u svých rodičů, vrstevníků a blízkých přátel (Šimíčková-Čížková, 2004). Dítě jejich chování nevědomě napodobuje (Čáp, 2001).

Napodobování je nepostradatelnou složkou osobnosti v dětském období a vyjadřuje osobitý způsob osvojování si sociální zkušenosti. Skrze nápodobu se děti učí správně zacházet s různými předměty, učí se lidské řeči, která jim umožní navázání nových společenských vztahů (Šimíčková-Čížková, 2004). Prostřednictvím napodobování se dále učí laskavému, klidnému, ohleduplnému chování, ale na druhou stranu i agresivitě, bezohlednosti a křiku (Čáp, Čechová, Rozsypalová, 1998).

13.1 Identifikace

Jedná se o vývojově vyšší formu napodobování (Čáp, 2001). Zvláště důležitá je identifikace pro formování charakteru člověka a jeho morální vývoj (Čáp, Čechová, Rozsypalová, 1998). O identifikaci můžeme mluvit jako o záměrném úsilí převzetí způsobu chování modelu, se kterým má daný jedinec silný emoční vztah (Čáp, 2001). Dotyčný od svého vzoru přejímá zásady, způsoby chování, jak jednat a žít (Čáp, Čechová, Rozsypalová, 1998).

Prvními vzory bývají rodiče, avšak nebývají jedinými vzory identifikace. Čím je jedinec starší, tím si nalézá pro něj zajímavější a přitažlivější modely v jeho v širším okolí. Po společně prožitém čase se těmto novým vzorům jedinec začne přizpůsobovat a jejich názory či zásady přijme za své. Identifikace zasahuje hlouběji do struktury, která se týká změny

osobnosti jako celku a převzaté formy chování se projevují i po dlouhé absenci modelu. Skrze identifikaci jedinec vkládá do své osobnosti cizí myšlenky, prožitky, události nebo dojmy lidí (Šimíčková-Čížková, 2004). Není omezující pouze na vnější formy chování modelů, ale identifikuje se i s jejich hodnotami a cíli (Čáp, 2001).

4 PENÍZE

Ve čtvrté kapitole si objasním stručnou historii, postupný vývoj a základní vlastnosti peněz. Jelikož peníze tvoří nedílnou součást ekonomického světa, společně s běžným životem většiny lidí a představují hlavní předmět ekonomické socializace.

Ekonomická psychologie se zabývá penězi jako nosným tématem dnešní doby. Pro rozvoj člověka je podstata peněz nepostradatelná a lze ji srovnat s dřívějšími vynálezy, jako byly objev ohně nebo parního stroje (Riegel, 2007).

I4.1 Historie peněz

První zmínky o penězích sahají až do doby kamenné a bronzové. Přibližně před jedenácti tisíci lety se objevují historicky nejstarší druhy platidla, a to v podobě zemědělských plodin a dobytka. Až kolem roku 3500 př. n. l. v Mezopotámii se objevily peníze, které byly podobné těm, které známe dnes. Mezi tyto peníze řadíme stříbrné šekely, kroužky a spirály. V Lýdii kolem roku 640 př. n. l. se začaly razit první mince. V Aténách a v Římě byly používány stříbrné mince, které nahradily dřívější bronzové tyčinky. V prvním století př. n. l. razili Bójové první mince na našem území. Teprve Boleslav I. nechal v desátém století razit první české mince (Riegel, 2007).

Postupem času se zjistilo, jaké předpoklady a vlastnosti musí peníze mít, aby byly dobré:

- stabilitu
- homogenitu
- rozlišitelnost
- limitovanost
- přenosnost
- odolnost proti opotřebení (Riegel, 2007).

Každý z nás má jasnou představu o tom, co jsou peníze a k čemu slouží. Používáme je každý den a víme, že bez nich „se do hospody neleze“. Peníze jsou nezbytnou součástí našeho přirozeného světa, ale na druhou stranu z tohoto světa i vybočují. To se projevuje jejich extrémně nízkou nebo vysokou koncentrací, která svět rozděluje na dvě části. V jedné části se vyskytuje bohatství a luxus v podobě paláců a druhý extrém tvoří bída slumů a ghatt. Mimo tyto dvě polohy, se vyskytuje i střední pásmo peněz, které slouží pro každodenní životní potřebu. Přijetí konceptu peněz je pro nás závazkem, který zaručuje to, že

za vydané peníze získáme jiné zboží či služby. Tuto specifickou povahu a hodnotu hmotných artefaktů nemá žádná jiná věc (Riegel, 2007).

5 PŘEDSTAVY O PENĚZÍCH U DĚTÍ

V páté kapitole navážu na předchozí kapitolu, která se zabývala tématem peníze. Zde se podívám na představy o penězích u dětí podle jejich vývoje a věku. Na uvedených příkladech názorně představím postoje a názory dětí k penězům.

Než u dětí započneme výchovu ohledně zacházení s penězi a začneme jim plést hlavu odbornými výklady, musíme si uvědomit a znát jednotlivé etapy dětského rozumového vývoje (Laniado, 2002).

V osmdesátých letech provedly psycholožky Anna Emilia Beri z Padovské univerzity a Anna Silvia Bombi z římské univerzity La Sapienza významnou studii, která se zabývala představami dětí o ekonomii. Výzkum byl proveden na stovkách dětí ve věku od tří do třinácti let. Po ukončení výzkumu, obě psycholožky dokonale popsaly, jak dítě v různém věku chápe pojem peníze, práce a zboží (Laniado, 2002).

- **3 až 5 let:**

Děti v předškolním věku nejsou schopny logických úvah o příčině a následku. Nedokážou si představit, co jsou to peníze. Jejich představy ohledně získání peněz jsou takové, že je člověk získá, když „jde do obchodu něco nakoupit“ a nepochopitelným až čarovným způsobem je prostřednictvím vrácení peněz obdrží. Mají představu, že zboží je možné koupit bez placení. Považují celý rituál nakupování za jakousi hru, co baví dospělé (Laniado, 2002).

Ukázka: „*Osoba: Odkud mají tatínkové peníze?*“

Dítě: Berou je z kapsy.

Osoba: A co udělá tatínek, když mu peníze dojdou?

Dítě: Vezme si další.

Osoba: Odkud?

Dítě: Z peněženky (Laniado, 2002, s. 59).“ (Eva, 4 roky)

Podle Fulvia Scaparra, který na Státní univerzitě v Milánu přednáší pedagogickou psychologii, jsou děti okolo třetího až čtvrtého roku fascinované barvami a leskem mincí. Jejich zájem upoutává i obrázek vytlačený na obou stranách mince. V tomto období mají děti tendence mít všeho hodně, tedy i peněz stejně jako mít pokoj plný hraček. Dítě můžeme

s penězi seznamovat zrovna skrze mince, které může při hře stavět do sloupců podle velikosti, tloušťky či zobrazených postav (Laniado, 2002).

Ve věku pěti let je vhodné dětem pomáhat, aby získaly přesnější povědomí o některých stránkách obchodu. Nejlepším způsobem je hra na paní prodavačku, kde dítěti vysvětlíme, jak probíhá nákup a následná platba za něj. Při nakupování zboží si různé výrobky porovnáváme především podle ceny, ale i váhy či složení. Tento věk je vhodný pro vysvětlení, kde tatínek a maminka pracují (Laniado, 2002).

- **6 až 7 let:**

V tomto věku jsou děti schopny rozlišit jednotlivé bankovky a mince, jelikož je mohou roztřídit dle odlišných velikostí nebo podle počtu vytištěných číslic. Ale nedokážou pochopit vztah mezi prodávaným předmětem a jeho cenou. Už rozumí tomu, že dospělí musí chodit do práce, aby vydělali peníze. Názory dětí o bankách v tomto věku jsou takové, že tam si lidé ukládají peníze, aby je někdo neukradl nebo je dotyčný neztratil (Laniado, 2002).

Ukázka: „*Dítě: Za stovku si můžu koupit čokoládu nebo robota. Auto ne, to stojí moc peněz.*

Osoba: A za 1000 korun?

Dítě: To už na auto stačí.

Osoba: Takže je tisíc víc než sto?

Dítě: Ano.

Osoba: Proč myslíš?

Dítě: Protože je tam víc čísel (Laniado, 2002, s. 61).“ (Lukáš, 6 let)

Začínáme s dětmi komunikovat a debatovat o rodinných výdajích. To znamená, že s dětmi probereme kolik stojí jídlo pro celou rodinu, nájem na bydlení, benzín do auta a oblečení. Vhodným způsobem jak tuto problematiku dětem vysvětlit je oblíbená hra Monopoly, která může lépe objasnit některé jednoduché zásady hospodaření s penězi (Laniado, 2002).

- **7 až 9 let**

Děti se učí základním početním úkonům, takže dovedou pochopit, jak se při nákupu a prodeji peníze používají. Jsou schopné si vypočítat, kolik peněz dostanou při nákupu nazpět.

Ale stále nedokážou porozumět tomu, kde banky berou peníze, které lidem půjčují. Nemají souvislosti mezi půjčkami a vklady. Peníze v bance jsou pro ně pouze zavřené, dokud si je majitel nevyzvedne. Mají nesprávné až zmatené představy o spojení práce a výdělku, který člověk za odvedenou práci dostane (Laniado, 2002).

Ukázka: *„Osoba: Půjčuje banka peníze?*

Dítě: Ano, ale jenom ty tvoje, které sis tam předtím uložil.

Osoba: A když tam žádné neuložím, mohu o půjčení žádat?

Dítě: Ne, protože peníze někoho jiného ti nedají (Laniado, 2002, s. 62).“

(Dan, 8 let)

Dítě je už v tomto věku dostatečně zralé na to, aby mu byla jednou týdně svěřena drobná částka, se kterou může podle svého uvážení samostatně hospodařit. S dítětem můžeme nakupovat podle předem napsaného seznamu, ve kterém si odůvodníme zboží, které patří do základních potřeb od postradatelného zboží. Povzbuzujeme děti ke spoření peněz na určitý dražší či vytoužený předmět, který si dítě přeje. Je vhodné dítěti založit účet na jeho jméno a společně zajít do banky (Laniado, 2002).

- **10 let a výše**

Již v tomto věku děti rozumí, že celková cena zboží je složena z částky, která zůstane obchodníkům ve formě zisku. Pojem a představa bohatství je v tomto věku stále nejasná (Laniado, 2002).

Ukázka: *„Dítě: Časopis stojí padesát korun, protože vydavatel musí započítat cenu papíru,*

tisku, a lidí, kteří časopis vyrobili (Laniado, 2002, s. 64).“ (Jenda, 10 let)

Důkladněji s dětmi hovoříme o hospodaření s penězi, probíráme různé možnosti spoření a můžeme děti zapojit do debat o rodinných financích, ve kterých mohou vyjádřit svůj názor (Laniado, 2002).

6 FINANČNÍ GRAMOTNOST

V šesté kapitole si vysvětlíme pojem finanční gramotnost. Jedná se o jednu z hlavních a primárních znalostí, která se projevuje při ekonomické socializaci jedince. Člověk, který je finančně gramotný, předává svým dětem správné postoje a názory, které se týkají hospodaření s penězi. Vysvětlíme i pojem rodinný rozpočet, který hraje důležitou roli při objasnění chodu rodiny, kterého se účastní i samotné děti.

Člověk se stává finančně gramotným tehdy, když porozumí penězům ve vztahu k ekonomice, ale primárně ve vztahu k životu (Štogr, 2013). Samotný pojem finanční gramotnost vystihuje dovednosti a znalosti z oblasti finančních produktů a peněz. Současně prezentuje určité obecné zásady, se kterými by se měl každý člověk seznámit a řídit se jimi. Tato skutečnost a problematika se týká opravdu každého z nás. S finanční gramotností by měly přijít do styku jak děti, tak lidé ve středním věku i senioři, aby dokázali správně nakládat s penězi a finančními produkty (Navrátilová, 2012). Finanční gramotností je potřeba se zabývat na mnoha úrovních (Štogr, 2013). Člověk, který porozumí finanční gramotnosti, se umí orientovat v problematice peněz, řídit a spravovat své osobní finance nebo rodinný rozpočet, a také objektivně posoudit jednotlivé finanční produkty (Navrátilová, 2012).

Lidé, kteří nejsou finančně gramotní, se mohou v životě setkat se situacemi, týkajícími se jejich majetku nebo financí a mohou se skrze jedno své špatné rozhodnutí dostat do finančních problémů. Proto by mělo být ekonomické jednání plánované do budoucna, aby očekávané i neočekávané situace mohly být řešitelné v pravý čas. Problematika majetku, peněz a závazků je komplikovaná a dynamická, existujeme uprostřed stále probíhajících změn, jejichž závažnost a hloubku si jen velmi málo připouštíme (Štogr, 2013).

I6.1 Rodinný rozpočet

Tento pojem představuje nástroj, pomocí něj má domácnost své výdaje a příjmy pod kontrolou. Při sestavování rodinného rozpočtu je důležité vytyčit všechny měsíční výdaje a příjmy rodiny. Do výdajů a příjmů domácnosti můžeme zahrnout (Navrátilová, 2012):

- 1) **Souhrnné příjmy** – (výživné na děti, mzdy, sociální dávky, zisk z podnikání, příjmy z pronájmů, platy a kapesné).
- 2) **Pravidelné výdaje** – (běžné nákupy potravin, splátky úvěrů, výdaje za elektřinu, platby za rozhlas, nájemné, doprava do školy a práce, pravidelně spořené částky).

3) **Nepřavidelné výdaje** – (výdaje na kulturu, vzdělání, sport, zájmovou činnost, oblečení, na návštěvy restaurace).

Součtem všech položek příjmů nebo výdajů zjistíme celkový příjem nebo výdej za měsíc. Úkolem je, aby výdaje nepřekračovaly příjmy a nedocházelo k zadlužování rodiny (Navrátilová, 2012).

Podle Taylora a Davise (1979) je účast dětí při projednávání rodinného rozpočtu zásadní a neobyčejně přispívá jejich přehledu o finančním chodu rodiny. Důležitou roli při vysvětlování ekonomických pojmů mají rodiče a jejich ekonomické názory na danou situaci. Nemalá důležitost je věnována i dětské „práci“, pro kterou uvádí různé argumenty, které děti učí především hospodařit s časem (Riegel, 2007). U dětí ve věku od 3 do 12 let můžeme požadovat následující výpomoc:

od 3 do 4 let – úklid špinavého prádla nebo hraček.

od 4 do 5 let – pomoc při zalévání květin, krmení domácích mazlíčků, sklizení ze stolu.

od 6 do 8 let – vynášení odpadků, stlaní postele, úklid dětského pokoje a úklid nákupu.

od 9 do 12 let – pomoc se zametáním, utíráním prachu, s nákupem a se skládáním prádla (Laniado, 2002).

Davis s Taylorem (1979) apelují, že osvojení a zacházení s penězi je pro děti specifickou potřebou, měli by pochopit:

- půjčování – (náklady půjček, vysvětlení pojmu)
- účtování – (tvoření peněžních plánů, samotné plánování)
- vydělávání peněz – (přijímání rizika, prodejní dovednosti, pochopení konkurence)
- vydávání peněz – (nutnost rozhodování, pojem rozdíl cen)

Shodují se na významnosti systému kapesného. Je to ideální cesta, skrze níž můžeme děti naučit základům odpovědnosti a povědomí o hodnotě peněz (Riegel, 2007). Rodiče svým příkladem ukazují, že peníze a majetek mají sloužit člověku, ne naopak. V takovém případě je výchova na správné cestě, protože se od dětství učí rozlišovat cíle a prostředky (Štogr, 2013).

7 PROVEDENÉ VÝZKUMY

V sedmé kapitole se zaměříme na provedené výzkumy ve světě, ale i v České republice, které se týkají názorů, postojů, ekonomického chování a hospodaření s penězi. A to jak z pohledů rodičů, tak i jejich dětí.

Podle výzkumu, který provedli Nyhus a Webley (2013) byl sledován vztah mezi rodičovskou a ekonomickou orientací a chováním norských adolescentů. Cílem výzkumu bylo prozkoumat úlohu rodičovství, předání ekonomické orientace a ekonomického chování. Konkrétně studovali souvislosti mezi čtyřmi rodičovskými dimenzemi (citlivost, kontrola chování, psychologická kontrola, poskytnutí autonomie), dále porovnávali tři rodičovské styly (autoritativní, autoritářský, zanedbatelný) a svědomitost adolescentů (perspektiva do budoucnosti). Data od adolescentů a jejich rodičů byla sesbírána v Norsku následujícím způsobem:

Studenti byli rekrutováni ze škol v norském Kristiansandu. Město se svou rozlohou řadí mezi střední města (78 000 obyvatel). Školy byly kontaktovány, aby výzkumníci získali přístup ke studentům 9. ročníků (ve věku 14–15 let).

Z 597 studentů, kteří se zúčastnili výzkumu, bylo 49 vyloučeno z analýz, protože jejich odpovědi byly považovány za nedůvěryhodné na základě způsobu, jakým vyplnili dotazník.

Respondenti (studenti) v hlavní analýze měli následující charakteristiky: věkové rozpětí bylo 14–16 let a průměrný věk byl 14,4 let. Zúčastnilo se 271 chlapců (49,5 % vzorku) a 274 dívek (50,5 % vzorku), přičemž tři respondenti nevyplnili pohlaví. Rodiče respondentů (celkem 483), kteří vyplnili dotazníky pro rodiče, tvořili doplňkovou analýzu. Zde se zúčastnilo 256 matek a 227 otců. Průměrný věk matek byl 43 let a u otců 46 let.

Výsledky ukázaly, že adolescenti, kteří vnímali své rodiče jako starostlivé a zdatné v hospodaření s penězi, byli následně méně orientováni na budoucnost a svědomitost. Zatímco adolescenti, kteří vnímali své rodiče jako vnímavé, poskytovali jim autonomii a kontrolovali jejich chování, byli více orientováni na budoucnost a svědomitost než ostatní.

Rodičovský styl hrál rovněž důležitou roli pro budoucí vzdělávací plány adolescentů. Plány na vysokoškolské vzdělávání byly častější u adolescentů, kteří charakterizovali své rodiče jako autoritativní, než u těch, kteří vnímali své rodiče jako se zanedbatelným stylem výchovy.

Výzkum sociologického ústavu AV ČR, který proběhl v lednu 2019, se zabýval tím, na co si lidé nejčastěji půjčují, jak snadno půjčku splácejí a jaký mají názor na finanční rezervu. Studie se zúčastnilo 1087 dotázaných ve věku od 15 let, pomocí osobního rozhovoru.

Bylo zjištěno, že čtvrtina domácností si v posledních letech půjčila na bydlení (27 %) nebo na spotřební zboží (27 %). Necelá pětina domácností si půjčila na auto (18 %). A na ostatní věci jako je dovolená, Vánoce, podnikání a studium si půjčilo 2-4% dotázaných. Rozlišná míra pro půjčování je dána vzděláním, věkem i životní úrovní domácnosti. Nejvíce si na bydlení půjčila věková skupina 30-44 let (42 %). Půjčování na spotřební zboží nejvíce diferencovalo dosažené vzdělání. Půjčku uzavřelo 32 % dotázaných s vyučením a 15 % s vysokoškolským vzděláním. Domácnosti, které měly dobrou životní úroveň, si ve větší míře půjčily na pořízení bydlení (28 %).

V současné době má nějakou půjčku 43 % domácností (jednotlivců). Při zkoumání otázky, jak těžké je půjčku splácet bylo dotazováno 460 osob, kteří nějakou půjčku splácejí. Pro 52 % osob je splácení snadné. Více než dvě pětiny dotázaných (45 %) označuje splácení za obtížné. Zde hraje velkou roli, jakou má jednotlivec životní úroveň domácnosti. Někou půjčku splácí 39 % domácností s dobrou životní úrovní a 46 % domácností se špatnou životní úrovní.

Ohledně názoru na potřebu vytvoření finanční rezervy na nečekané výdaje odpověděla naprostá většina (93 %), že je přesvědčena o její nepostradatelnosti. Mít finanční rezervu považuje za velmi důležité 71 % lidí nad 60 let, ve věku 20-29 let 54 % lidí a ve věku 15-19 jen 44 % lidí. Pro rozhodnutí hraje důležitou roli dosažené vzdělání. Respondenti s vysokou školou si uvědomují důležitost finanční rezervy v 77 % (Tuček, 2019).

V roce 2018 sociologický ústav AV ČR provedl výzkum na téma, jaké jsou názory občanů, na přijatelnost půjček. Celkový počet respondentů činil 1086 osob. Výzkum byl uskutečněn pomocí osobního rozhovoru (kombinace dotazování CAPI a PAPI).

Výsledky ukázaly, že půjčku jako možné riziko vnímá 87 % respondentů. Na druhou stranu, až 82 % dotázaných, připadá běžné a normální, že si půjčí peníze nebo si pořídí věci na dluh. Nejvíce respondenti souhlasí s názorem, vzít si půjčku na bydlení (90 %) a nejméně souhlasí s názorem, vzít si půjčku na vánoční dárky (11 %). Současný počet lidí, kteří mají poskytnutou půjčku je 42 % (Tuček, 2018).

V roce 2015 provedlo Ministerstvo financí měření úrovně finanční gramotnosti dospělé populace v České republice. Šetření bylo součástí světového měření i s dalšími zeměmi Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Společnost ppm factum zajistila sběr dat pro Ministerstvo financí.

Úroveň finančních znalostí:

- 48 % osob má vyšší úroveň finančních znalostí
- 52 % osob má nižší úroveň finančních znalostí

Lidé s nízkou úrovní finančních znalostí se vyznačují nízkými příjmy, jedná se o ekonomicky neaktivní jedince, lidé s dosaženým základním vzděláním a lidé ve věku do 29 let. Naopak u jedinců s vyšší úrovní finančních znalostí je prokázáno, že jsou to lidé s vyššími příjmy, dosaženým vysokoškolským vzděláním a ve většině případů se jedná o živnostníky.

Domácí rozpočet je základním prvkem rodinného hospodaření a pomáhá předejít zadlužení rodiny. Z výzkumu vyplývá, že 57 % domácností nehlídá domácí rozpočet a přijde jim to zbytečné nebo je nenapadlo nad tím přemýšlet (www.psfv.cz).

Další Polská studie se zaměřila na cíl zjistit, zda je možné zvýšit schopnost dětí odložit spotřebu ve prospěch úspory peněz tím, že upozorní na důležitost sebeovládání a vyvolá regulační zaměření na propagaci nebo prevenci. Byly provedeny následující dvě studie:

První studie se zúčastnilo 62 polských dětí (40 dívek a 22 chlapců) ve věku 9 až 11 let. Výzkum probíhal ve čtyřech veřejných základních školách ve Varšavě v Polsku.

Všechny děti dostaly pět experimentálních žetonů a byly jim nabídnuty dvě možnosti:

- a) výměna získaných žetonů za skutečné produkty v „obchodě“ (okamžitá spotřeba)
- b) za vložení žetonů do „bank“ na jeden týden (úspora).

Pro účely studie byly zřízeny „shop“ a „banka“. Všechny děti byly informovány, že ti, kteří vloží žetony do „banky“ po jednom týdnu, obdrží šest žetonů místo pěti. Každé dítě si může vybrat pouze jednu možnost: „obchod“ nebo „banka“. V „obchodě“ si děti mohly vybrat různé produkty, ale mohly utratit maximálně pět žetonů (pokud se rozhodly utratit žetony v den první).

Sebeovládání bylo měřeno pomocí vlastního dotazníku, který děti vyplnily sedm dní po volbě „bank“ vs. „obchod“. Opatření se skládalo z pěti otázek vybraných z 33bodové ratingové stupnice Child-Self-Control Rating (CSCRS).

Výsledek předpokládal, že děti, které si zvolí „banku“, představují vyšší úroveň sebeovládání než děti, které si zvolí „obchod“. Výsledky studie potvrdily předpokládaný rozdíl v sebekontrolní úrovni sebeovládání mezi dětmi, které si vybraly „banku“, a těmi, kteří si vybrali „obchod“. První studie potvrdila, že ekonomické chování dětí je spojeno s jejich úrovní sebeovládání.

Druhou studií se chtělo odpovědět na otázku, zda by bylo možné změnit ekonomické chování dítěte tím, že upozorníme dítě na důležitost sebeovládání. Hlavním cílem této studie bylo prozkoumat vliv indukovaného myšlení na důležitost sebeovládání, na preferenci dítěte ušetřit, nad okamžitou konzumací.

V této studii se zúčastnilo 158 polských dětí (73 dívek a 85 chlapců) ve věku 9–11 let. Výzkum byl prováděn individuálně s každým dítětem, náhodně rozděleným do experimentálního stavu nebo do kontrolního stavu. Studie se skládala ze dvou částí vedených různými experimentátory:

1. experimentální manipulace s kontrolou efektivity manipulace
2. míra finančního chování (úspora nebo možnost okamžité spotřeby)

Experimentální manipulace trvala přibližně jednu minutu. Experimentátor ukázal dítěti krátký animovaný film o:

- důležitosti sebeovládání (experimentální podmínky)
- výhody cyklistiky (kontrolní podmínky)

Film nejprve objasnil, co je sebeovládání nebo cyklistika a poté vysvětluje, jak by to mohlo být užitečné v každodenním životě.

Výsledky našeho experimentu ukázaly, že volba „banky“ (možnost ukládání) se vyskytovala častěji u dětí z experimentální skupiny, která sledovala film o důležitosti sebeovládání (77,32 %) než v kontrolní skupině (56,10 %). Tyto údaje podporují, že upozorňování dítěte na důležitost sebeovládání může změnit ekonomické chování dítěte. Ukázalo se, že aktivace vlastní kontroly vede k preferenci úspor oproti okamžité spotřebě u chlapců, ale ne u dívek (Trzcińska, Sekścińska, Maison, 2018).

Další studie, která proběhla v Polsku, zkoumala roli matek v ekonomické socializaci postojů, motivů a chování u polských adolescentů. Výzkum byl proveden pomocí dotazníků, kterých se zúčastnilo 154 matek adolescentů. Adolescenti byli vybráni ve věkovém rozpětí 13-19 let.

Výsledky ukázaly, že úspora adolescentů není posílena aktivním ekonomickým vzděláváním v rodině, ale je ovlivněna určitými postoji matek k penězům. Studie dále ukázala, že rodičovské modely, v tomto případě především matka jsou zvláště důležité pro rozvoj adolescentního chování pro spoření (Trzcińska, Goszczyńska, 2015).

Výzkum, který proběhl mezi občany Vratislavi v Polsku, zkoumal, zda více nakupují ženy nebo muži. Skrze dotazníkové šetření bylo zjištěno, že muži jsou méně nadšeni z nakupování než ženy a vykazují praktičtější postoje (Cebula, 2016).

Na téma nakupování proběhl v roce 2015 výzkum pod záštitou globální asociace POPAI, která se zaměřila na téma nákupního chování a vliv marketingu u obyvatel České republiky. Výzkum probíhal na základě rozhovorů s nakupujícími. Počet respondentů byl 3255 osob ve věku 18 let a více.

Výsledky udávají, že většina zákazníků, která nakupuje v supermarketech, jsou ženy (71 %), muži tvoří 29 %. Nákupní doba u mužů činí v průměru 24 minut (s nižší útratou), zatímco nákupní doba žen je delší, a to 27 minut (s vyšší útratou). Nejvíce byla zastoupena věková skupina 35-54 let (39 %), dále 18-34 let (32 %) a 55 let a více (29 %), (Boček, Jesenský, Krofiánová, Paška, 2015).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

8 VÝZKUM

II8.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zmapování názorů rodičů, budoucích rodičů a jejich postoje k hospodaření s penězi.

Mezi dílčí cíle patří:

- Zjistit, zda míra starostí s penězi je více zastoupena u mužů nebo žen, a to i z pohledu jejich dosaženého vzdělání.
- Zjistit, jaký je nejčastější věk u lidí, kteří mají půjčku.
- Zjistit, zda lidé bez dětí mají v současné době poskytnutou půjčku či nikoliv.

II8.2 Realizace výzkumu

Pro výzkumné šetření byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu, která byla uskutečněna pomocí anonymního dotazníku. Dotazník byl převzat z širšího výzkumu, který se zabývá ekonomickou socializací dětí v České republice. Pro tuto práci byla využita pouze určitá část dotazníku, společně s dotazníkem, jenž se zabýval demografickými daty. Výzkum proběhl v roce 2018/2019. Před samotným hlavním výzkumem se uskutečnil předvýzkum, který byl proveden na třech náhodně vybraných lidech, kteří splňovali podmínku rodiče nebo budoucího rodiče. Cílem bylo zjistit srozumitelnost otázek, časovou náročnost a možné chyby, které by se v dotazníku mohly vyskytovat a způsobit nepochopení otázky.

II8.3 Stanovení výzkumných otázek

Výzkumné otázky:

- Je rozdíl ve věku mezi muži a ženami v názoru na půjčku?
- Je rozdíl mezi muži a ženami ve starostech při hospodaření s penězi?

II8.4 Popis dotazníku

Dotazník se zabývá názory a postoji rodičů a budoucích rodičů na hospodaření s penězi. Obsahem dotazníku je dvacet otázek, na které respondenti odpovídali ze dvou možných odpovědí (ano-ne). Odpovědi (ano) se přikláněly k názoru, že dotyčný jedinec více vnímá obavy ohledně hospodaření s penězi. Dotazník obsahoval i demografická data. Plné znění dotazníků je uvedeno v příloze číslo 1.

9 POPIS SOUBORU

Výzkum byl proveden v roce 2018/2019. Dotazováni byli pouze lidé, kteří už jsou rodiči nebo kteří se v budoucnu chtějí stát rodiči. Výzkumu se zúčastnilo 113 respondentů, z toho 67 žen a 46 mužů.

Tab. 1. *Charakteristika vzorku dle pohlaví a věku*

pohlaví/věk	18-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	celkem
ženy	3	29	14	14	6	1	67
muži	2	11	11	15	6	1	46
počet	5	40	25	29	12	2	113
procenta	4 %	35 %	22 %	26 %	11 %	2 %	100 %

Z tabulky vyplývá, že tohoto výzkumu se zúčastnilo 113 respondentů (100 %), kteří jsou rozdělení dle pohlaví na muže (41 %) a ženy (59 %). V tabulce je dále zaznamenáno věkové rozdělení dotazovaných. Každá charakteristika má uvedenou svou celkovou četnost a relativní četnost.

Tab. 2. *Charakteristika vzorku dle dosaženého vzdělání a pohlaví*

dosažené vzdělání	ženy	muži	počet	procenta
Základní	1	1	2	2 %
vyučen(a) bez maturity	5	8	13	12 %
vyučen(a) s maturitou	4	4	8	7 %
ukončené středoškolské vzdělání	28	11	39	34 %
ukončené vysokoškolské vzdělání	29	22	51	45 %

Z tabulky vyčteme, že nejpočetnější zastoupení dosaženého vzdělání je vysokoškolské. Naopak nejméně početné zastoupení má základní vzdělání s počtem dvou osob.

Tab. 3. *Charakteristika dle rodinného stavu a pohlaví*

Rodinný stav	ženy	muži	počet	procenta
ženatý/vdaná	23	28	51	45 %
svobodný(á)	21	6	27	24 %
v partnerství (ne manželství)	13	8	21	19 %
rozvedený(á)	8	4	12	11 %
vdovec/vdova	2	0	2	2 %

Největší zastoupení tvoří rodinný stav ženatý/vdaná. U dotazovaných žen je velmi vyrovnaný počet těch, které jsou vdané a svobodné, na rozdíl od mužů, kde je stav ženatý početně nejpočetnější.

Tab. 4. *Charakteristika dle počtu dětí na osobu*

Počet dětí	ženy	muži	počet	procenta
žádné	24	7	31	27 %
jedno	18	12	30	27 %
dvě	22	22	44	39 %
tři	2	3	5	4 %
čtyři	1	2	3	3 %

Ze vzorku vyplývá, že nejpočetnější zastoupení je v počtu dvou dětí na osobu. Počet dětí jedno nebo žádné má stejné procentuální zastoupení. Největší počet žen nemá žádné dítě, ale největší počet mužů má dvě děti.

Tab. 5. *Charakteristika dle počtu lidí v domácnosti a čistého měsíčního příjmu domácnosti (průměr na jednoho člena, (N=111))*

Příjem/ počet lidí	jeden	dva	tři	čtyři	pět	šest
do 5.000 Kč	0	0	2	2	0	0
5.001 – 10.000 Kč	0	3	5	19	5	1
10.001 – 15.000 Kč	1	4	8	7	1	0
15.001 – 20.000 Kč	1	3	4	9	2	0
nad 20.000 Kč	2	8	10	9	4	1
celkem	4	18	29	46	12	2
Procenta	4 %	16 %	26 %	41 %	11 %	2 %

Celkový počet respondentů u této charakteristiky činí 111, protože dva lidé na tuto otázku neodpověděli. Nejhojnější odpověď osob na počet jejich členů v domácnosti jsou čtyři. Nejvíce osob (19) odpovědělo, že jejich čistý měsíční příjem domácnosti v průměru na jednoho člena činí v rozmezí 5.001 – 10.000 Kč, a to v domácnosti se čtyřmi členy.

Tab. 6. *Charakteristika dle využití půjčky (hypotéky, úvěru)*

půjčka	ženy	muži	počet	procenta
ano	33	31	64	57 %
ne	32	11	43	38 %
měl/a jsem	2	4	6	5 %

Z tabulky vyplývá, že více jak polovina dotázaných má půjčku. Počet žen a mužů, kteří mají půjčku, je téměř vyrovnaný. U žen je počet odpovědí na to, zda má dotyčná žena půjčku či nikoliv téměř vyrovnaný.

Tab. 7. Charakteristiky názorů na půjčky a úvěry

Odpověď/Názor	Žít na dluh		Úvěr na bydlení		Půjčka na spotřební zboží		Vyhodnocení
Určitě ano	20		26		31		ANO
Spíše ano	67		58		31		
Spíše ne	13		23		28		NE
Určitě ne	13		6		23		
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	
počet	87	26	84	29	62	51	
procenta	77 %	23 %	74 %	26 %	55 %	45 %	

Při vyhodnocování tabulky jsme odpovědi (určitě ano) a (spíše ano) sloučili v jedinou kladnou odpověď (ANO). U odpovědí (spíše ne) a (určitě ne) jsme sloučili v jedinou zápornou odpověď (NE).

Z tabulky můžeme vyčíst, že s názorem žít na dluh se ztotožňuje valná většina respondentů 77 %. Stejně tak tomu je u názoru vzít si úvěr na bydlení, a dokonce se shodují s kladným názorem na půjčky na spotřební zboží.

Tab. 8. Charakteristika dle dosaženého vzdělání a půjčky

vzdělání/půjčka	ano	ne	měl(a) jsem	celkem
základní	-	2	-	2
vyučen(a) bez maturity	10	2	1	13
vyučen(a) s maturitou	6	2	-	8
ukončené středoškolské vzdělání	24	13	2	39
ukončené vysokoškolské vzdělání	24	24	3	51
počet	64	43	6	113
procenta	57 %	38 %	5 %	100 %

Nejvíce lidí s ukončeným středním a vysokoškolským vzděláním má poskytnutou půjčku. Nejvíce osob, které nemají půjčku, tvoří lidé s ukončeným vysokoškolským vzděláním.

10 HLAVNÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU

Poskytnutý dotazník obsahoval dvacet otázek s dvěma možnostmi odpovědi (ano- ne). Při odpovědi (ano), jsme za tuto volbu počítali s číslem 1 a při odpovědi (ne), s číslem 0. Následně se počet odpovědí (ano) sčítal a čím vyšší skóre dotázaný jedinec měl, tím silněji vnímal pocity obav ohledně hospodaření s penězi. Maximální možné skóre činí dvacet a minimální skóre je nula.

Tab. 9. *Výsledky dosaženého skóre (N=113)*

skóre	Počet	n	Průměr skóre
0	8	100	3,7
1	12		
2	15		
3	14		
4	18		
5	7		
6	8		
7	14		
8	1		
9	3		
10	5	13	11,2
11	5		
12	2		
13	-		
14	-		
15	-		
16	1		
17	-		
18	-		
19	-		
20	-		
Celkem	113		4,6

Při vyhodnocování skóre u dotazníků, byly naměřeny následující hodnoty z dvaceti možných: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16. Ostatní hodnoty nebyly zaznamenány. Pro vyhodnocení respondentů, kteří vnímají větší starosti při hospodaření s penězi, jsou vybráni ti, kteří dosáhli skóre 10-20, tedy od poloviny a výše (50 % -100 %).

Z tabulky se dočteme, že respondenti, kteří nepocítují starosti o své finance a nakládání s nimi, je zastoupeno 100 lidmi (88 %). Druhá část respondentů, která pocítuje složitější hospodaření se svými financemi, je zastoupena 13 lidmi (12 %). Celkové průměrné skóre všech respondentů činí 4,6. Z toho vyplývá, že u většiny lidí z celkového souboru respondentů převažuje pocit, že bezstarostně hospodaří s penězi.

Vyhodnocení na výzkumnou otázku: *Je rozdíl mezi ženami a muži ve starostech při hospodaření s penězi?*

Tab. 10. *Vyhodnocení starostí z hlediska pohlaví (N=113)*

Starosti / pohlaví	Ženy	procenta	průměr skóre	muži	procenta	průměr skóre
Pocit'ují starosti	8	12 %	11,3	5	11 %	11
Nepocit'ují starosti	59	88 %	4,2	41	89 %	3
celkem	67	100 %	5	46	100 %	3,9

Z tabulky vyčteme odpověď, že existuje rozdíl mezi muži a ženami ve starostech nakládání s penězi. Tento rozdíl je velmi malý, ale zřejmý. Pohybujeme se v rozdílu, který činí pouze jedno procento. Větší procento žen (12 %), pocit'uje starosti o své zacházení s penězi, oproti mužům. Naopak větší procento mužů (89 %), nepocit'uje žádné starosti s hospodařením peněz. Celkový průměr skóre u celého souboru žen činí 5, u mužů 3,9. Z toho vyplývá, že většina žen i mužů, nevnímá starosti s nakládáním se svými financemi.

Tab. 11. *Vyhodnocení podle pohlaví a pocitem starostí (N=13)*

starosti/pohlaví	ženy	muži
pocit'ují starosti s penězi	8	5
procenta	61 %	39 %
průměr dosaženého skóre	11,3	11

Výsledek cíle, kde zkoumáme, *zda míra starostí s penězi je více zastoupena u mužů nebo žen*, jsou následující:

Míra starostí s hospodařením s penězi je více zastoupena u žen, oproti mužům. S tímto výsledkem souhlasí i to, že největší dosažené skóre (16) v dotazníku, patřilo ženě.

K tomuto cíli se přímo vztahuje otázka číslo jedna, z poskytnutého dotazníku: *Děláte si neustále starosti s utrácením, užíváním nebo vydáváním peněz?*

Tab. 12. *Vyhodnocení otázky číslo 1 (N=113)*

odpověď	ženy		muži		Celkem	
	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta
ano	40	60 %	22	48 %	62	55 %
ne	27	40 %	24	52 %	51	45 %
celkem	67	100 %	46	100 %	113	100 %

Více jak polovina respondentů se shoduje, že si dělají starosti ohledně vydávání peněz. Při detailnějším rozboru zjistíme, že více žen si dělá starosti ohledně svých financí, oproti mužům, kde více jak polovina odpověděla, že si starosti s penězi nedělají.

Pro vyhodnocení dosaženého vzdělání u respondentů, budeme ukončené vzdělání dělit následovně:

- 1) (základní, vyučen(a) bez maturity) = bez maturity
- 2) (vyučen(a) s maturitou, ukončené středoškolské vzdělání) = s maturitou
- 3) ukončené vysokoškolské vzdělání

Tab. 13. *Vyhodnocení dle dosaženého vzdělání u osob s pocitem starosti (N=13)*

vzdělání	ženy	muži	počet	procenta	průměr skóre
základní	1	-	2	15 %	11,5
vyučen(a) bez maturity	-	1			
vyučen(a) s maturitou	1	-	6	46 %	11,7
ukončené středoškolské vzdělání	3	2			
ukončené vysokoškolské vzdělání	3	2	5	39 %	10,4

Výsledek k cíli, *zda míra starostí s penězi je více zastoupena u mužů nebo žen z pohledu jejich dosaženého vzdělání*, je následující:

Nejvíce si dělají starosti se svými penězi ženy, které spadají do skupiny vzdělání, které je ukončeno maturitou. Skupina osob s maturitou dosáhla i největšího průměrného skóre (11,7).

Tab. 14. *Vyhodnocení věku u lidí s půjčkou (N=64)*

půjčka /věk	18-29 let	30-49 let	50-69 let	celkem
ano	12	43	9	64
procenta	19 %	67 %	14 %	100 %

Výsledek k cíli, kde chceme zjistit, *jaký je nejčastější věk u lidí, kteří mají půjčku*, je následující:

Více jak polovina respondentů, která má v současné době poskytnutou půjčku je ve věkové skupině 30-49 let.

Tab. 15. *Vyhodnocení u osob bez dětí a poskytnutí půjčky (N=31)*

půjčka	ano	ne	měl(a) jsem	celkem
bezdětný(á)	5	25	1	31
procenta	16 %	81 %	3 %	100 %

Výsledek, který se vztahuje k cíli, *zda lidé bez dětí mají v současné době poskytnutou půjčku či nikoliv*, je následující:

Podle odpovědí respondentů, má v současné době menší počet osob poskytnutou půjčku, oproti značnému procentu lidí, kteří nemají žádnou půjčku.

Výsledky, které se vztahují k výzkumné otázce: *Je rozdíl ve věku mezi muži a ženami v názoru na půjčku?*

Odpovědi na názory, byly vyhodnoceny pomocí škály se čtyřmi stupni: (určitě ano/ne, spíše ano/ne). Odpovědi (určitě ano, spíše ano) pokládáme za jednotné ANO, odpovědi (určitě ne, spíše ne) za jednotné NE. Dále si pro lepší přehlednost souhlasné (pozitivní) názory a nesouhlasné (negativní) názory na půjčky rozdělíme do dvou samostatných tabulek.

Tab. 16. *Vyhodnocení dle věku, pohlaví a názoru na půjčku (pozitivní)*

pozitivní názor	žít na dluh		úvěr na bydlení		půjčka na spotřební zboží	
věk	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži
18-29 let	27	8	21	9	24	8
30-49 let	23	16	12	21	9	17
50-69 let	6	7	16	5	3	1
počet	56	31	49	35	36	26
procenta	64 %	36 %	58 %	42 %	58 %	42 %

Z tabulky se dozvíme, že s názorem žít na dluh souhlasí nejvíce ženy ve věkové skupině 18-29 let, ale u mužů je to ve věku 30-49 let. S názorem na poskytnutí úvěru na bydlení souhlasí nejvíce žen ve věkové skupině 18-29 let, ale u mužů se jedná o věkovou skupinu 30-49 let. U posledního názoru, vzít si půjčku na spotřební zboží, souhlasí největší počet žen ve věkové skupině 18-29 let, u mužů se jedná o věk 30-49 let. Výsledkem je, že existuje rozdíl mezi muži a ženami v názoru na konkrétní druhy půjček podle jejich věku. Ani v jednom názoru, se věkové skupiny žen a mužů, neshodli na daném tvrzení.

Tab. 17. *Charakteristika dle věku, pohlaví a názoru na půjčku (negativní)*

negativní názor	Žít na dluh		Úvěr na bydlení		Půjčka na spotřební zboží	
věk	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži
18-29 let	5	5	11	4	8	5
30-49 let	5	10	5	5	19	9
50-69 let	1	0	2	2	4	6
počet	11	15	18	11	31	20
procenta	42 %	58 %	62 %	38 %	61 %	39 %

Z tabulky můžeme vyčíst, že největší počet nesouhlasu s názorem žít život v dluhu, mají muži ve věku 30-49 let, ale u žen je tento názor shodně zastoupen ve věku 18-29 let a 30-49 let. S názorem, vzít si úvěr na bydlení, nesouhlasí nejvíce ženy ve věku 18-29 let, ale u mužů je tomu ve věku 30-49 let. S názorem, vzít si půjčku na spotřební zboží, nesouhlasí nejpočetněji ženy ve věku 30-49 let a současně s nimi, v tomto názoru nesouhlasí i muži ve věkové skupině 30-49 let. Výsledkem je, že existuje rozdíl v názoru na půjčku mezi muži

a ženami v jednom názoru, u dalšího je shoda se dvěma věkovými skupinami a u poslední se nachází věková shoda u obou pohlaví.

11 DISKUZE

V diskuzi bych ráda porovнала výsledky z praktické části mé práce, s již provedenými výzkumy, které se nachází v teoretické části.

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zmapování názorů rodičů a budoucích rodičů na peníze a vyhodnocení jejich postojů, které se týkaly samotného hospodaření s penězi. Na základě tohoto cíle, jsem zvolila dvě výzkumné otázky.

První výzkumná otázka: *Je rozdíl ve věku mezi muži a ženami v názoru na půjčku?*

Odpověď na tuto výzkumnou otázku zní, že u dotazovaného souboru lidí existuje rozdílný názor na půjčku dle jejich pohlaví a věku. S kladným názorem života na dluh se ztotožňuje většina žen ve věku 18-29 let a většina mužů ve věku 30-49 let.

Podle výzkumu sociologického ústavu AV ČR (2019) má v současné době nějaký typ půjčky 43 % domácností (jednotlivců). V roce 2018 mělo poskytnutou půjčku 42 % lidí. Z toho vyplývá, že se množství lidí s půjčkou postupně zvyšuje. S tímto názorem se pojí moje výzkumná hodnota 77 %, která říká, že zmíněné procento osob z celého souboru, souhlasí s životem na dluh.

Získané výsledné vysoké procento mohlo být ovlivněno souborem lidí, kteří byli dotazováni, protože většina respondentů má poskytnutou půjčku (57 %). Dále mohl být výsledek zapříčiněn malým počtem respondentů a daným typem pohlaví.

S názorem, vzít si půjčku na bydlení, souhlasí nejvíce ženy ve věku 18-29 let a muži ve věku 30-49 let. I u tohoto tvrzení se potvrdilo, že existuje rozdíl ve věku mezi muži a ženami na zmíněný názor.

Výzkum sociologického ústavu uvádí, že nejvíce si půjčku na bydlení pořizují osoby, ve věku 30-44 let. Provedený výzkum se shoduje s výsledkem mého výzkumu ve věkové skupině mužů. Tento názor může být u této věkové skupiny ovlivněn vnějšími okolnostmi a tlakem společnosti, která předpokládá, že ve věku 30-44 let už je značná potřeba mít stálý domov.

Sociologický ústav dále uvádí, že respondenti souhlasí v 90 % s názorem, vzít si půjčku na bydlení. Tento názor se shoduje s mým výsledkem, který říká, že s půjčkou na bydlení souhlasí 74% respondentů z celého souboru.

Tato skutečnost mohla být ovlivněna mým zkoumaným souborem lidí, kde většina osob byla ve věku 20-49 let (83 %). Jsou to právě ti lidé, kteří v tomto věku nejvíce souhlasí s půjčkou na bydlení.

S názorem vzít si půjčku na spotřební zboží, souhlasí nejvíce ženy ve věku 18-29 let a muži ve věku 30-49 let. I v tomto případě se vyskytuje rozdílný názor dle věku u mužů a žen.

Výsledky, které uvádí sociologický ústav AV ČR tvrdí, že 27 % domácností si bere půjčku na spotřební zboží. V porovnání s mým výzkumem je až 55 % lidí, kteří souhlasí s půjčkou na spotřební zboží.

Takto vysoké procento u mého výzkumu mohlo být ovlivněno malým počtem respondentů, kterých bylo 113 oproti výzkumu sociologického ústavu, kterého se zúčastnilo 1087 respondentů.

Druhá výzkumná otázka zní: *Je rozdíl mezi muži a ženami ve starostech při hospodaření s penězi?*

Výsledkem je, že existuje rozdíl mezi muži a ženami ve starostech při nakládání s penězi. Větší procento žen (12 %), pociťuje starosti o své zacházení s penězi, oproti mužům (11 %).

Podle výzkumu, který provedl Cebula (2016) jsou ženy náchylnější a nadšenější k nakupování než muži, kteří mají k této činnosti spíše praktický postoj. S tímto názorem se shoduje i studie asociace POPAI, která udává, že v nakupování převažují ženy (71 %) nad muži (29 %). Ženy při nakupování utratí vyšší částku než muži. Z toho vyplývá, že ženy utrací více peněz a snáze se mohou dostat do finančních problémů.

Výsledky realizovaných výzkumů, vysvětlují finální odpověď na naši výzkumnou otázku, že ženy více pociťují starosti při hospodaření s penězi. Shoda mohla být ovlivněna velkým počtem žen (59 %) v dotazovaném souboru.

K této výzkumné otázce se vztahovala i otázka z dotazníku, která zněla: *Děláte si neustále starosti s utrácením, užíváním nebo vydáváním peněz?* I zde se nám potvrdilo tvrzení, že existuje rozdíl mezi muži a ženami v pocitu starostí ohledně svých financí. Kdy 60 % žen si dělá starosti s utrácením peněz a menší procento mužů 48 %, které také trápí starosti s utrácením.

U této otázky z dotazníku, můžeme hledat souvislost s výsledkem, který říká, že největší početní zastoupení lidí, kteří mají poskytnutou půjčku, tvoří právě ženy. Tento stav může být značným důvodem, který u daných žen vyvolá větší obavy a starosti o své finance.

12 ZÁVĚR

Výzkumného šetření se zúčastnilo 113 rodičů a budoucích rodičů ve věku od 18-69 let. Pro sběr dat byla použita metoda dotazníku. Na základě zpracování a vyhodnocení lze odpovědět na předem stanovené cíle a výzkumné otázky.

Výsledky k výzkumné otázce: *Je rozdíl ve věku mezi muži a ženami v názoru na půjčku?*

- U souhlasných názorů na půjčku (život v dluhu, na bydlení, na spotřební zboží) existuje rozdíl mezi muži a ženami na konkrétní druhy půjček podle jejich věku.
 - Život na dluh – (ženy 18-29 let, muži 30-49 let)
 - Půjčka na bydlení – (ženy 18-29 let, muži 30-49 let)
 - Půjčka na spotřební zboží – (ženy 18-29 let, muži 30-49 let)
- U nesouhlasných názorů na půjčku (život v dluhu, na bydlení, na spotřební zboží) existuje rozdíl v názoru na půjčku mezi muži a ženami pouze u jednoho názoru (půjčka na bydlení), u názoru (život na dluh) je shoda se dvěma věkovými skupinami a u posledního názoru (půjčka na spotřební zboží) se vyskytuje věková shoda u obou pohlaví, a to ve věku 30-49 let.

Výsledky k výzkumné otázce: *Je rozdíl mezi muži a ženami ve starostech při hospodaření s penězi?*

- Existuje rozdíl mezi muži a ženami ve starostlivém nakládání s penězi.
- Větší procento žen (12 %), pocítuje starosti o své zacházení s penězi, oproti mužům (11 %).
- Naopak větší procento mužů (89 %), nepocítuje žádné starosti s hospodařením peněz, oproti ženám (88 %).

Výsledek cíle: *Zda míra starostí s penězi je více zastoupena u mužů nebo žen.*

- Míra starostí s hospodařením s penězi je více zastoupena u žen (61 %) než u mužů (39 %).
- Průměrné skóre u žen činí 11,3 a u mužů 11.
- K tomuto cíli se vztahuje otázka číslo jedna, z poskytnutého dotazníku: *Děláte si neustále starosti s utrácením, užíváním nebo vydáváním peněz?*
 - Většina dotázaných si dělá starosti (55 %), oproti těm bez starostí (45 %).
 - Více starostí si dělají ženy (60 %), oproti mužům (40 %).

Výsledek k cíli: *Zda míra starostí s penězi je více zastoupena u mužů nebo žen z pohledu jejich dosaženého vzdělání.*

- Nejvíce si dělají starosti se svými penězi ženy, které mají své vzdělání ukončené maturitou (vyučen(a) s maturitou, ukončené středoškolské vzdělání).

Výsledek k cíli: *Jaký je nejčastější věk u lidí, kteří mají půjčku.*

- Nejvíce lidí ve věku 30-49 let (67 %) má půjčku.

Výsledek k cíli: *Zda lidé bez dětí mají v současné době poskytnutou půjčku či nikoliv.*

- V současné době má menší počet osob poskytnutou půjčku (16 %), oproti značnému počtu lidí, kteří nemají žádnou půjčku (81 %).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-x.

ČÁP, Jan, Věra ČECHOVÁ a Marie ROZSYPALOVÁ. *Psychologie: obecná psychologie pro střední pedagogické školy*. 3. vyd., v nakl. H & H 1. upr. Praha: H & H, 1998. ISBN 80-86022-36-6.

HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. Praha: J. Budka, 1993. ISBN 80-901549-0-5.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0042-0.

LANIADO, Nessia. *Děti a peníze*. Praha: Portál, 2002. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-671-3.

MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOUARD. *Přehled sociologie*. Přeložil Kateřina DOHNALOVÁ. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-976-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

NAVRÁTILOVÁ, Petra. *Finanční gramotnost: učebnice učitele*. Kralice na Hané: Computer Media, 2012. ISBN 978-80-7402-107-7.

RIEGEL, Karel. *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1185-0.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled sociální psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0929-1.

ŠTOGR, Josef. *Proč nevíme, co jsou peníze: (je nad čím přemýšlet)*. Praha: Generation Europe, 2013. ISBN 978-80-905308-6-7.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

Elektronické zdroje:

CEBULA, Michał. Mężczyźni i kobiety na zakupach. Dyskursywne różnice czy realne podziały?. *Handel Wewnętrzny* [online]. 2016, (1), 227-237 [cit. 2019-04-15]. ISSN 04385403.

KOHOUTEK, Rudolf. *SOCIALIZACE OSOBNOSTI ČLOVĚKA* [online]. 2.12. 2009 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/socializace-cloveka>

KROFIÁNOVÁ, Daniela, Daniel JESENSKÝ, Martin BOČEK a Miroslav PAŠKA. *Shopper Engagement Study Czech Republic 2015: Základní výstupy unikátního 360° výzkumu nakupování v českých hypermarketech a supermarketech* [online]. 2015, , 20 [cit. 2019-04-16]. Dostupné z:

http://www.popai.cz/files/publishing/ses_brochure_15012016_strany_5019.pdf

Měření úrovně finanční gramotnosti v roce 2015 [online]. 31.5.2016 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2015/mereni-urovne-financni-gramotnosti-2601>

NYHUS, Ellenk. a Paul WEBLEY. The Relationship Between Parenting and the Economic Orientation and Behavior of Norwegian Adolescents. *Journal of Genetic Psychology* [online]. 2013, 174(6), 620-641 [cit. 2019-04-01]. DOI: 10.1080/00221325.2012.754398. ISSN 00221325.

TRZCIŃSKA, Agata, Katarzyna SEKŃCIŃSKA a Dominika MAISON. The role of self-control and regulatory foci in money-saving behaviours among children. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues* [online]. 2018 [cit. 2019-04-02]. DOI: 10.1007/s12144-018-9944-1. ISSN 10461310.

TRZCIŃSKA, Agata a Maryla GOSZCZYŃSKA. The role of mothers in economic socialization of saving behaviour in Polish adolescents. *Revista de Psicología Social* [online]. 2015, 30(2), 351-381 [cit. 2019-04-09]. DOI: 10.1080/21711976.2015.1016757. ISSN 02134748.

TUČEK, Milan. *Na co si lidé půjčili, co v současnosti splácejí a jak snadno – leden 2019: Tisková zpráva* [online]. 14.2.2019, , 5 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4833/f9/er190214a.pdf

TUČEK, Milan. *Názory občanů na přijatelnost půjček - leden 2018: tisková zpráva* [online]. 23. února 2018, , 7 [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4528/f9/er180223.pdf

ZAERI, Mehran. *What Is Economic Socialization/Sociability in a Neo-Functional Perspective?* [online]. August 21, 2016 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2938657

SEZNAM ZKRATEK

př. n. l. – před naším letopočtem

AV ČR – Akademie věd České republiky

CAPI – Computer Assisted Personal Interviewing

PAPI – Paper Aided Personal Interview

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

Tab. – tabulka

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Dotazník: demografická data

Vážení rodiče, vážení budoucí rodiče

dovolujeme si vám předložit dotazníky, pomocí nichž chceme zjistit vaše názory, postoje či zkušenosti týkající se finančního odměňování dětí, které může mít vliv na pozdější schopnost hospodařit s penězi. Všechna data budou využita **p o u z e k** zamýšlenému výzkumu a v této souvislosti vám zaručuje naprostou anonymitu. Děkujeme za pochopení a ochotu vyplnit předložené dotazníky.

Pohlaví: 1 žena 2 muž

Věk:let

Dosažené vzdělání:

1 základní

2 vyučen(a) bez maturity

3 vyučen(a) s maturitou

4 ukončené středoškolské vzdělání

5 ukončené vysokoškolské vzdělání

Rodinný stav:

1 ženatý/ vdaná

2 svobodný (á)

3 v partnerství (ne manželství)

4 rozvedený(á)

5 vdovec/ vdova

Děti: (pokud máte)

Prosíme, napište pohlaví a věk všech vašich dětí (platné pohlaví zakroužkujte) a uveďte, zda jim poskytujete kapesné a v jaké výši (cca na týden):

1.dítě žena / muž věk:, kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik?

2.dítě žena / muž věk:, kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik?

3.dítě žena / muž věk:, kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik?

4.dítě žena / muž věk:, kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik?

Kolik vás žije v domácnosti?

Měsíční čistý příjem vaší domácnosti (průměr na jednoho člena):

1 do 5.000,-Kč

2 5.001, - 10.000,-Kč

3 10.001 – 15.000,-Kč

4 15.001 – 20.000,-Kč

5 nad 20.000,-Kč

Příloha č. 2 – Dotazník: Názory na peníze

Prosíme, zakroužkujte, zda souhlasíte (ano) či nesouhlasíte (ne) s následujícími tvrzeními. V případě, že si nebudete jisti, zakroužkujte u daného tvrzení to, co je pro vás přijatelnější.

1.	Děláte si neustále starosti s utrácením, užíváním nebo vydáváním peněz?	ANO NE
2.	Máte zábrany mluvit s ostatními o penězích a to zejména o vašem příjmu?	ANO NE
3.	Kupujete si věci, které vlastně nepotřebujete, protože je to právě výhodná koupě?	ANO NE
4.	Budíte se v noci a snažíte se přijít na způsob, jak utratit méně peněz a více uspořit, i když již peníze spoříte?	ANO NE
5.	Myslíte často na to jak udržet nebo nahromadit své peníze?	ANO NE
6.	Myslíte si, že pravidelně překračujete výdajový limit na vaší kreditní kartě?	ANO NE
7.	Způsobují vám hazardní hry návaly vzrušení?	ANO NE
8.	Chodíte častěji pěšky, abyste ušetřili autobusové jízdné, i když byste si jej mohli snadno dovolit?	ANO NE
9.	Stále nechápete, kam mizí vaše peníze nebo proč vám na konci každého měsíce nic nezbyvá?	ANO NE
10.	Používáte peníze ke kontrole nebo manipulaci s jinými lidmi?	ANO NE
11.	Odmítáte brát peníze vážně?	ANO NE
12.	Nesete nelibě, že musíte platit plnou cenu za každou položku, kterou si koupíte?	ANO NE
13.	Stává se vám často, že riskujete a utrácíte velké sumy za vaše sázky?	ANO NE
14.	Myslíte si, že trávíte velkou část svého volného času nákupy?	ANO NE
15.	Když požádáte někoho o peníze, býváte zaplaveni pocitem viny nebo úzkosti?	ANO NE
16.	Máte stále obavy, zda můžete zaplatit své účty každý měsíc?	ANO NE
17.	Líbí se vám utrácet peníze za ostatní, ale máte problémy utrácet je za sebe?	ANO NE
18.	Nakupujete věci, když máte pocity úzkosti, jste znuděný, unavený, v depresi, nebo máte vztek?	ANO NE
19.	Zdráháte se naučit něco nového v praktických záležitostech peněz?	ANO NE
20.	Myslíte na své finance většinu času?	ANO NE